Yn ogoneddus ond yn beth prin, mae eglwys Brithdir yn eglwys 'Celfyddyd a Chrefft' yng Nghymru. Wedi ei adeiladu 1895-8 ar gyfer Louisa Tooth (Edwards gynt), er cof am ei hail ŵr Charles, sefydlwr a Chaplan eglwys Saesneg Sant Marc yn Fflorens.

Cymynroddodd ei gŵr cyntaf, Richard Richards o Caerynwch, diroedd iddi ym Meirionnydd, felly roedd Louisa yn ddigon cyfoethog i adeiladu fel y mynnai.

Ei phensaer oedd Henry Wilson (1864–1934), Golygydd yr Architectural Review 1896–1901, a Phennaeth Urdd y Gweithwyr Celf 1917. Ar ôl Brithdir, cyfoethogodd du mewn St Bartholomew's, Brighton, gyda gwaith marmor a metel Bysantaidd (1898–1911); a chynlluniodd y gwaith metel yn Holy Trinity, Sloane Street, "cadeirlan Celfyddyd a Chrefft" yn ôl John Betjeman. Yn ddiweddarach trodd Wilson at emwaith ac arianwaith.

Gweledigaeth a brwydr

Roedd gan Wilson mewn golwg "those delightfully simple churches just south of the Alps". Ond roedd y gwaith adeiladu yn nwylo asiant Mrs Tooth, Mr Williams, ac "he knows no more of building than a cat." Roedd Wilson eisiau gadael y garreg ar y tu allan yn arw fras – ond gwrthododd Mr Williams gredu ei gyfarwyddiadau, a gwnaeth y garreg yn esmwyth!

Er hyn, fel y gobeithiodd Wilson, ymddangosodd yn "a simple beautiful setting to a simple beautiful altar." Teimlai mai "the chief merit of Brithdir is that it is personal… what is done at Brithdir must live, because it has come out of my own life."

Daeth yr eglwys i'r Friends yn 2005. Gwnaeth y Friends waith atgyweirio a gwneud rhywfaint o addurniadau mewnol yn 2008. Mae'r adeilad yn awr ar gael i ymwelwyr ei fwynhau, ac ar gyfer gwasanaethau o dro i dro. Mae'n rhestredig Gradd 1.

Gwaith cerfio ar feinciau'r côr

Yr eglwys heddiw

Tu allan Yn rymus a llym mewn carreg leol dywyll: "as if it had sprung out of the soil." Mae'r cynllun yn "hir-wasg": aleau croes cynnil, a dim ystlysau. Ceir croes fawr syml mewn cerfwedd isel o dan ganopi yn dominyddu'r mur gorllewinol. Nid oes gwaith cerfio allanol, a phrin yw'r ffenestri gyda fawr ddim rhwyllwaith. Delir y gwteri yn eu lle gyda chynheiliaid chwareus siâp calon.

Tu mewn Mae cynllun lliw melyngoch y gangell a melyn-hufen y corff – yn ôl bob golwg – i'r gwrthwyneb o gynnig gwreiddiol Wilson!

Ceir bedyddfaen yn ôl cynllun gan Wilson, wedi ei fodelu gan Arthur Grove (fel Wilson, fe ddechreuodd ei yrfa fel cynorthwyydd i John Dando Sedding), ac wedi ei fwrw gan William Dodds, pen-blymwr. Bwriadwyd i'r plac coffa i Charles Tooth (gyda'i lew Sant Marc) gael ei osod yn y cyntedd. Mewnosodwyd y drysau â choed tîc, eboni a chragen clust fôr. Ceir geiriau Lladin ar y pulpud (Jeremeia 1 : 17): 'Torcha dithau dy wisg, cod, a llefara wrthynt bob peth a orchmynnaf i ti.' Cerfiwyd meinciau'r côr a rheiliau'r allor gan Trasks o Norton-sub-Hamdon gyda llu o anifeiliaid – glas y dorlan, gwiwer, cwningod, llygod, tylluan a chrwban. Mae "SM" yn dynodi Sant Marc.

Bwriwyd blaen yr allor gan Wilson ei hun. (Neu efallai cafodd ei "argraffu" – mae'r cofnod ysgrifenedig yn aneglur.) Repousse (wedi ei guro o'r cefn) yw'r llythrennu, wedi ei gwblhau olaf. "The [boy] model who sat for the child angel was so restless that the sittings had to be indefinitely multiplied." Rhyfedd, felly, nad yw'r ffigwr yn dangos ei wyneb, ac mae'n edrych braidd yn ferchetaidd. Mae'r prif destun yn golygu "Henffych, llawn o ras, yr Arglwydd sydd gyd â thi, bendigedig wyt ti ymhlith merched".

Heb eu lliwio yw'r ffenestri – fel sydd yn gyffredin gyda Wilson – ond wedi eu plymio â mynegiant mewn patrymau geometrig. Roedd Wilson wedi bwriadu ac wedi cynllunio trawst y grog, ond ni chafodd ei osod erioed.

Golygfa o'r eglwys o'r de

Bedyddfaen

Manylyn o'r pulpud

Allor gan Henry Wilson

Testun: Alec Hamilton. Lluniau: Martin Crampin

Eglwysi cyfagos sydd hefyd dan ofal y Friends

Sant Brothen, Llanfrothen Eglwys un gell Ganoloesol Gradd 1 gyda tho gafaelfachog â bwa; corau cangell colofnresog a sgrin; dwy fedyddfaen a desg ddarllen o 1692. Gwnaeth Lloyd George ei ymddangosiad gwleidyddol cyntaf yma – gyda chladdedigaeth ganol nos! (eglwys ar agor).

Sant Cynhaearn, Ynyscynhaearn Ar ynys gynt ar ben sarn hynafol. Corff 12fed ganrif; tu mewn Sioraidd gydag organ siambr yn y galeri gorllewinol a'r pulpud tribwrdd. Ffenestr ddwyreiniol rymus gan Powells. (mynediad trwy ddeiliad yr allwedd).

Sant Beuno, Penmorfa Daeth Beuno yma yn y 6ed ganrif, gyda'r eglwys bresennol yn cael ei hailadeiladu gan John Douglas o Gaer yn 1899. Gwaith coed bywiog gan fodryb Clough Williams-Ellis's, Constance Greaves: sgrîn, pulpud, darllenfa angel o faint gwir. Gwahanol iawn i Bortmeirion! (mynediad trwy ddeiliad yr allwedd).

Y Santes Fair, Penllech Lleoliad gwych ym Mhen Llŷn. Y tu mewn yn waith Sioraidd gwladaidd glân gyda seddau caeedig, meinciau a seinfwrdd wythonglog uwchben y pulpud, gyda heuladdurn ecstatig. (eglwys ar agor).

Pwy yw'r Friends?

Mae'r Friends yn caru eglwysi sydd heb eu caru. Hebom, byddent yn cael eu dymchwel, eu gwerthu fel tai, neu eu gadael yn angof. Ers 1957 rydym wedi ymgyrchu i eglwysi sydd ddim yn cael eu defnyddio i gael eu cadw, fel "pregethau mewn carreg".

Yng Nghymru, ariennir ein gwaith gan Cadw a'r Eglwys yng Nghymru. Ond yn Lloegr rydym yn dibynnu ar haelioni cyfranwyr ac aelodau.

Beth ydyn ni'n ei wneud?

Yr ydym yn cadw'r eglwysi hyn er mwynhad y gymuned leol ac ymwelwyr. Rydym yn eu gwneud yn gadarn yn erbyn y gwynt a'r dŵr, yn ail osod toeau a ffenestri, yn trwsio peipiau glaw a gwaith carreg. Ac rydym yn gwneud yn siŵr eu bod yn agored, neu bod ceidwaid cyfeillgar lleol ar gael i gadw llygaid arnynt. Nid digyfaill mwyach!

Os gwelwch yn dda, fyddech yn fodlon ymuno a'n helpu?

Mae eu cynnal a'u cadw yn her anferth. Yr ydym yn dibynnu ar haelioni pobl fel chi...

Ymuno

Ewch ar y we i ymweld â friendsoffriendlesschurches.org.uk. Wrth ymaelodi byddwch yn helpu i achub eglwysi. Yn ogystal, byddwch yn derbyn tri chylchlythyr hardd, yn llawn o wybodaeth am brosiectau cadwraeth, sgyrsiau, cyfarfodydd a llyfrau.

Cyfrannu

Anfonwch siec, yn daladwy i 'Friends of Friendless Churches' at FoFC, 70 Cowcross Street, London EC1M 6EJ.

Neu ewch at y wefan.

Yr ydym yn cymryd gofal i gadw ein costau gweinyddiaeth yn isel iawn. Â cyfraniadau yn uniongyrchol tuag at achub ac atgyweirio eglwysi. Gallai cymynrodd wneud gwahaniaeth fwy fyth. Siaradwch â'r Cyfarwyddwr ar 020 7236 3934.

www.friendsoffriendlesschurches.org.uk

Dewch o hyd i ni ar y cyfryngau cymdeithasol

Rhif Elusen Gofrestredig : 1113097

FRIENDS OF FRIENDLESS CHURCHES

FRIENDS OF FRIENDLESS CHURCHES

Eglwys Sant Marc
Brithdir

cyflwyniad i'w hanes